

Joves investigadors

La tretzena edició de les Jornades d'Estudis Locals de Manacor acollí la presentació d'un conjunt d'estudis signats per estudiants de batxillerat de l'IES Manacor dins el marc de la realització dels Treballs de Recerca de Batxillerat (TRB). Aquests treballs, que són guiats metodològicament per un professor, representen el primer contacte d'aquests alumnes amb la recerca d'àmbit local. Seguidament reproduïm les comunicacions presentades atès l'interès les seves aportacions i, així mateix, amb l'objectiu de promoure l'interès per la investigació entre els estudiants.

Què són les Dames de Santa Catalina?

Caterina Font Llodrà

Introducció

Aquesta recerca tracta de les danses de Manacor, específicament de les Dames de Santa Catalina, ja que és una dansa poc coneguda i poc investigada a Manacor.

Per tant, un dels meus objectius és donar a conèixer més aquesta dansa, tant els seus orígens, la seva història, com la gent que en forma i n'ha format part. A més, enguany és una data especial per rendir-li homenatge, ja que el 2024 es compliren vint-i-cinc anys de la seva creació. El meu objectiu personal amb aquest treball és endinsar-me més en la cultura popular del meu poble.

Pel que fa al marc teòric, parlaré de l'origen i la història de les danses dels Indis, Cossiers, Moretons i Sant Antoni. En menys detall, dels Nanets de Fartàritx i la Mulassa, ja que aquestes dues danses són més recents.

En relació amb el marc pràctic, he fet entrevistes tant a gent que ha tingut a veure amb la creació de la dansa de les Dames com a ciutadans de Manacor per demanar-los quins coneixements tenen d'aquesta dansa.

Les danses de Manacor

Per començar, hem de saber què és una dansa popular. Són expressions amb les quals els habitants d'un indret s'identifiquen, també són aquelles que el poble veu com a seves, acompanyades d'una música, d'uns personatges i unes figures.

A Manacor tenim set danses i la majoria pertanyen a qualque barri del nostre poble i surten per celebrar-ne la festivitat.

Quasi totes les danses han tingut èpoques en què no s'han ballat i anys més tard s'han recuperat, gràcies a aquesta recuperació podem gaudir de les danses que coneixem actualment.

Els Indis són del barri de Crist Rei, antigament conegut com el barri de Sant Roc. Es balla el cinquè divendres i diumenge abans de Nadal a les 19.00 h coincidint amb l'inici i la cloenda de les seves festes (Sal i Llum 2012).

Sortida dels Indis de Crist Rei. Elaboració pròpia.

Els Moretons ballen el maig a les festes de Sant Domingo a la barriada del Convent. Aquesta dansa està composta per sis moretons i un sant (sant Domingo); els podem veure dansar set balls diferents.

La Mulassa és una bèstia feta per Sebastià Riera Pocoví en el 2015 per reviscolar les antigues festes del patró de Sant Jaume de Manacor.

Els Cossiers són una de les danses més antigues de Manacor. Actualment ballen sis cossiers, una dama i un dimoni (recuperat en el 2006). Es balla el dia de la festivitat del Sant Crist de Manacor i el darrer divendres de maig coincidint amb el dia del pregó de les Fires i Festes.

Una altra dansa són els Nanets de Fartàritx, els quals dansen en aquest barri. Ballen la primera setmana de maig coincidint amb el pregó, també surten la segona setmana de maig per la festa de Sant Crist de Fartàritx (Álvarez-Osorio/Pons).

Els Moretons <<https://www.facebook.com/share/p/g2xWevsnAydqLwZ6/>>.

Mulassa de Manacor <<https://www.escolademallorqui.cat/project/la-mulassa-de-Manacor/>>.

Finalment, tenim la dansa més coneguda dins la comarca de Manacor, Sant Antoni, on dansen el dimoni gros i dos dimonions. També hi ha una figura protocol·lària la qual dona nom a la festivitat, seguits dels sonadors (guitarró, violins i guitarres) i finalment el baciner. Aquesta dansa es balla el dissabte de Sant Antoni i el dia de la festivitat d'aquest sant (Duran 1989).

Coneixement sobre la dansa de les Dames de Santa Catalina

He realitzat un estudi sobre el coneixement que té la població de Manacor de les Dames de Santa Catalina. Ho he fet a través de WhatsApp a molts grups

Cossiers de Manacor (2024). Elaboració pròpia.

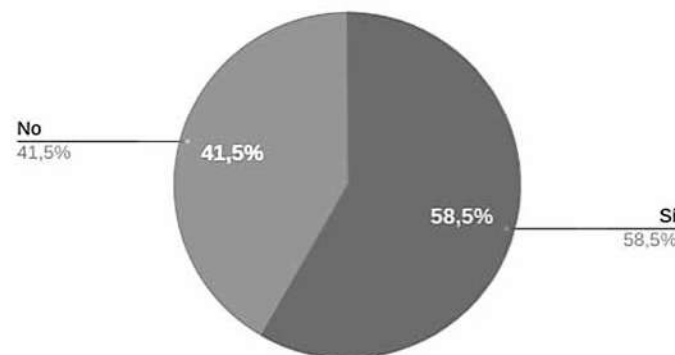

Sant Antoni (2021) <<https://manacorcomarca.com/suspenen-els-actes-del-sant-antoni-2021>>.

de diferents edats i perfils. Per poder fer una enquesta més precisa, el requisit era que havies de viure a Manacor.

Aquests són els resultats:

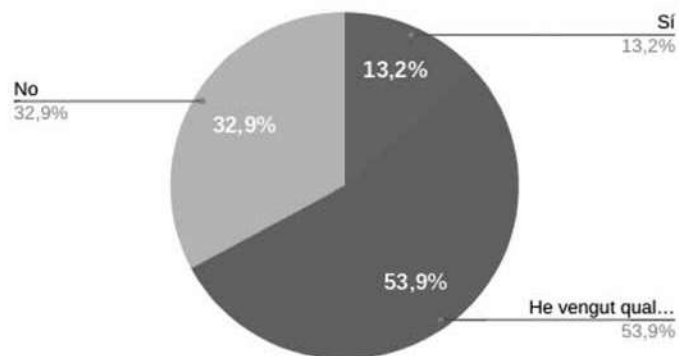
1) Saps què són les Dames de Santa Catalina?

Els Nanets de Fartàritx (2024). Elaboració pròpia.

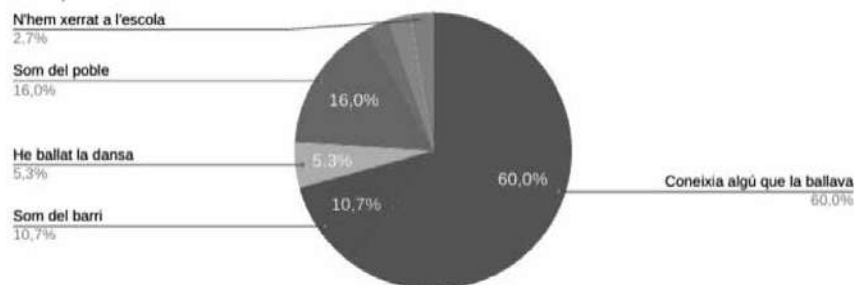
En aquesta gràfica es pot observar com un 41,5 % de la població enquestada no coneix o no ha sentit parlar sobre aquesta dansa; en canvi, el 58,5 % sap que són les Dames de Santa Catalina o n'ha sentit parlar.

2) Sols venir cada any a veure les Dames?

Seguidament, podem veure com, dins aquest 58,5 % que sí que sabia o havia sentit parlar sobre aquesta dansa popular, el 32,9 % no solen anar a veure aquesta dansa o no hi ha anat mai. El 53,9 % hi ha anat algun pic encara que no hi sol anar sempre. Finalment, el 13,2 % sí que sol anar cada any a veure aquesta dansa.

3) De què coneixes la dansa?

Com podem observar en aquest darrer gràfic, més de la meitat de les persones han conegut la dansa per qualque conegut que l'ha ballada. Un 16 % de les persones la coneixen perquè és una dansa del seu poble. També podem observar que molta gent la coneix perquè és d'aquesta barriada. En menys quantitat trobem per la premsa local, per tallers, jornades i per haver-ne xerrat a l'escola.

Història i orígens de les Dames de Santa Catalina

Per redactar aquesta part de la comunicació he parlat amb diferents persones que han intervingut en la creació de la dansa.

Què són les Dames de Santa Catalina

Les Dames de Santa Catalina és un ball de figures que es balla des del novembre del 1999 per les festes del barri de Santa Catalina. El dansen vuit nines entre sis i dotze anys; és un ball de parelles que van formant diferents figures com estrelles, cercles... mentre sona la música. A part de les dames també trobem una beata, un dimoni, uns pastors, acompanyats per una colla de xeremies, un fabiol i un tamborino.

Dames de Santa Catalina (2022). Elaboració pròpia.

Origen

Les Dames de Santa Catalina van ser creades per Miquel Bauzá Puigserver juntament amb l'Associació de Veïns de Santa Catalina en el novembre de 1999. Aquesta dansa va ser creada perquè na Joana Maria, la seva filla, volia ballar els Moretons com ho feia el seu germà. Però ella no podia, pel fet de ser una nina. Per aquest motiu el seu pare, que estava a l'Associació de Veïns del barri, va proposar fer una dansa per les nines manacorines, ja que en aquell moment les nines no podien ballar cap dansa, a no ser la dama dels Cossiers.

En el barri de Santa Catalina es feia una petita processó amb una beata i un dimoni. A més, en Miquel se'n recordava que quan ell era petit per la barriada durant la tardor feien un joc en el qual posaven un al·lot petit a dins un cotxet i cantaven la cançó de Sor Tomasseta. Darrere aquest nin n'hi anaven altres amb llanternes fetes de melons.

De totes aquestes idees va sorgir una proposta de crear una dansa que l'incorporarien a la processó que ja es feia cada any, com un acte més de les festes de la barriada. Per començar a posar en marxa aquesta nova idea es van posar en contacte amb diferents persones per poder dur la dansa endavant: n'Antoni Galmés s'encarregà de modificar la música, n'Antònia Gayà (*Truca*) va crear el ball, per fer els vestits es posaren en contacte amb na Margalida Adrover, i na Francisca Seguí va ser l'encarregada de fer les corones que duen pel cap.

N'Antoni Galmés va modificar la música perquè fos ballable. El problema principal de la cançó de Sor Tomasseta (la qual es cantava antigament a la processó) era que la música estava escrita amb dos compassos, 3/4 i 2/4. Era una dificultat bastant gran poder crear un ball damunt aquesta peça musical. El que va fer en Toni va ser passar-ho tot al mateix compàs (3/4).

Aquesta modificació de Sor Tomasseta estava pensada per ser interpretada per instruments de vent, però per diversos motius fa un parell d'anys que és tocada per una colla de xeremiers.

N'Antònia Gaya va crear el ball. Aquesta dansa es va poder començar a muntar una vegada que en Toni ja havia fet la majoria de feina. Aquesta dansa està basada en punts de balls típics de Mallorca com són el fandango mallorquí i la balanguera. Devers el setembre, quan varen tenir tant la música com el ball, varen elegir vuit nines per començar a assajar. Aquestes primeres nines, que ja sabien ballar un poc de ball de pagès, eren nines de la barriada o amiatat d'aquestes. N'Antònia Gaya també va ser la responsable d'ajudar a assajar.

Quan faltaven unes tres setmanes per les festes de Santa Catalina, en Miquel Bauzá juntament amb la seva dona, Magdalena Riera, i totes les dames

varen anar a visitar na Margalida Adrover per confeccionar els vestits per poder sortir.

Aquests vestits estan inspirats en unes novícies. Es varen fer vuit vestits de talles úniques.

Porten una camisa blanca de fil amb uns llaços de color negre a dalt del canell, també duen una passamaneria del mateix color al coll de la camisa. Porten uns bombatxos blancs amb el mateix detall dels llaços, damunt duen una doble falda blanca amb moltes bastes, la part de dalt més curta de la de baix; com totes les peces anteriors, la falda superior també té uns llacets negres.

Al cap duen un vel blanc amb la mateixa passamaneria que la del coll de la camisa amb una corona de flors de tela ajustables fetes per na Francisca Seguí. Finalment, als peus porten uns calcetins blancs i unes espadenyes negres.

Indumentària de les dames (2022). Elaboració pròpia.

Dansa de l'oferta

El ball de l'oferta es va crear el 2005. És una dansa creada per ballar dins la capella de la Residència. Ballen tres de les vuit dames donant-se la mà i enrevoltant damunt elles mateixes des de l'entrada de l'església fins a l'altar. Aquest ball es dansa com a part de l'ofrena de la missa. Sempre s'ha ballat dins la capella menys un any que aquesta estava amb obres. Els darrers anys també es torna a ballar a la plaça de Santa Catalina perquè pugui ser gaudida per més gent, ja que la capella és petita; també serveix com a acte de cloenda. A partir del 2023 es va decidir que no es faria missa perquè aquest acte es feia massa llarg; per aquest motiu actualment a la Residència només ballen i es canten els goigs a Sor Tomasseta.

Pel que fa a la música de l'oferta és una peça original de n'Antoni Galmés, el ball també va ser creat per n'Antònia Gaya basat en passos del fandango mallorquí i de la balanguera.

Elements de la dansa

Podem trobar diversos elements amb una funció ben diferent dins aquesta dansa:

El pastor i la pastora que duen una senyera i una gerra com a símbol de

la cultura mallorquina i del barri. Van davant de tot de la processó seguits per la beata i totes les dames.

La beata és una figura protocol·lària, la qual sol ser representada per una antiga dama, així si mai hi hagués una indisposició a darrer moment sempre podria ballar. La beata quan ballen està enmig del cercle sense moure's i quan fan la processó va entre els pastors i les dames. El primer vestit que va dur la primera beata es va haver de modificar, ja que Don Llorenç Bonín va dir que el vestit no estava inspirat en l'orde al qual pertanyia Sor Tomasseta. Podem observar que a les mans porta un rosari blanc.

Nins amb llanternes, van darrere les dames i els músics, amb llanternes fetes de meló o de paper. Aquestes llanternes de paper són fetes el mateix horabaixa en un taller inclòs dins el programa de festes de Santa Catalina.

Els músics són un altre element important; gràcies a ells les dames poden dansar al ritme d'una música.

Les gerres són portades per totes les dames al costat dret durant tot l'acte.

Ball de l'oferta (2023). Elaboració pròpia.

Pastores amb la bandera (2023). Elaboració pròpia.

El dimoni és una figura que no surt fins al darrer ball, en acabar tira una gerra als peus de la beata, imitant la Beata de Santa Margalida. La carota i el vestit són d'anys enrere, ja que eren d'un fogueró que no s'havia fet servir.

Experiències de persones que han ballat

Elisabet Radó

N'Elisabet va començar a ballar el 2015, perquè necessitaven més nines per ballar i dues amigues seves que ja ballaven varen pensar amb ella. Quan ja no va poder ballar més, la professora li va demanar si podria fer de beata i ensenyar a ballar. Ella va acceptar, va ensenyar durant tres o quatre anys. De beata ho va fer durant dos anys.

Joana Maria Bauzà

Na Joana Maria va ballar dos o tres anys, però quan era més gran va haver de tornar a ballar, perquè una dama es va fer un esquinç a darrer moment i ja no varen tenir temps de cercar ningú. També ha ballat qualche any de beata i ha ensenyat de l'any 2011 o 2012 fins al dia d'avui.

La beata (2023).
Elaboració pròpia.

Dimoni de les Dames de Santa Catalina. Elaboració pròpia

Nins amb llanternes (2023). Elaboració pròpia.

Maria Antònia Vives Sunyer

Na Maria Antònia va començar quan tenia tres anys, ja que va fer de pastora duent la senyera. Més tard va ballar de dama durant sis o set anys fins que el vestit no li va estar bé i, a més, hi havia molta diferència d'edat amb les altres dames.

Ella va començar a ballar, perquè anava a ball de bot a ca n'Antònia Truca i ella li va demanar si qualque any podria ballar i quan va haver-li un buit, li va proposar i ella va dir que sí.

Dos anys més tard que deixés de ballar, varen decidir que volien que dames que ja havien ballat també ensenyessin, com es fa a altres danses de Manacor. Ella va ensenyar uns tres o quatre anys.

Conclusió

Durant els mesos d'elaboració d'aquest article sempre m'he fet una pregunta. El món de les danses dins Manacor ha evolucionat molt, i des del meu punt de vista les Dames també haurien d'evolucionar acceptant el gènere masculí. Trobo que en les Dames haurien de ballar els dos gèneres perquè ha estat una dansa creada perquè les nines poguessin ballar, i si ara a totes les altres danses poden ballar les nines, per què a les Dames no ho poden fer els nins?

Agraïments

Per acabar, voldria donar les gràcies a totes aquelles persones que m'han dedicat un temps a explicar-me la seva experiència sent part d'aquesta dansa, ja que gràcies a ells he pogut aconseguir informació que no trobava publicada enlloc. Aquestes persones són: Joana Maria Bauzà, Miquel Bauzà, Antònia Gayà, Antoni Galmés, Elisabet Radó, Maria Antònia Vives, Margalida Adrover, Francisca de la Floristeria Fullana. També voldria donar les gràcies a l'Escola Municipal de Mallorca per tota la informació que m'ha facilitat i fotografies d'algunes danses. Finalment, gràcies a na Cristina Llull i a na Joana Maria Melis per ajudar-me i donar-me suport durant tot el procés d'aquest treball.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ÁLVAREZ-OSORIO, Margalida; PONS, M. Jesús [s.a.]. *Els nanets* [en línia] <https://www.google.com/url?q=https://www.raco.cat/index.php/Maina/article/download/104166/148347&sa=D&source=docs&ust=1710790414707125&usq=A0vVaw3aDuYnnF6S1ZhAy_T6-Rdh>
- ASSOCIACIÓ DE VEÏNATS D'ES CONVENT, ES CENTRE, ES TREN I S' ANTIGOR. «El ball dels Moretons» [en línia]. <<https://www.elsMoretons.com/moreto.html>>
- CARVAJAL, Albert; LLITERES, Joan; GOMILA, Antoni (1999). *Aportació a l'estudi i històric dels Cossiers de Manacor*.
- CARVAJAL MESQUIDA, Albert; LLITERES VIVES, Antoni GOMILA GRIMALT. *El ball dels Moretons*.
- DURAN, Damià (1989). *Roda de folklore pagès* (1a ed.), p. 288–303. Manacor.
- ECURED. «Danza Popular». A: *EcuRed* [en línia]. <https://www.ecured.cu/Danza_Popular> [Consulta: 24 abril 2024]
- ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ. «Cossiers». A: *Escola Municipal de Mallorca* [en línia] <<https://www.escolademallorqui.cat/project/cossiers/>> [Consulta: 18 març 2024]
- «La Mulassa de Manacor». A: *Escola Municipal de Mallorca* [en línia] <<https://www.escolademallorqui.cat/project/la-mulassa-de-Manacor/>>
- *Els Cossiers de Manacor - Documental 2005* [en línia] <<https://www.youtube.com/watch?v=r37v-0G7J5-c>>
- SAL I LLUM (2012). *Els Indis de Manacor (Versió Completa)* [en línia]. <https://www.youtube.com/watch?v=Jv-UzBNiJ_0>
- SANSÓ ROSSELLÓ, Aina M. (1987). *Els Cossiers de Manacor: Documents, històries i vivències* [en línia]. Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca. <<https://www.escolademallorqui.cat/wp-content/uploads/2020/05/PAPERS-DE-SA-TORRE-24.pdf>>
- VIVES RIERA, Antoni (2009). *Les festes de Sant Antoni a Manacor: ritual identitat i mobilització al segle xx* (1a ed.). Palma: Lleonard Muntaner, p. 77–154.

Codi QR que correspon als enllaços de les entrevistes.

Codi QR que correspon al formulari realitzat a la població manacorina.